

Gradivo za povijest Istočnog Jadrana u ranom novom vijeku, svezak IV. Spisi zadarskog bilježnika Franje Sorinija (1659. – 1662.), Lovorka ČORALIĆ – Filip NOVOSEL (prir.), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2024., 443 str.

Objavom četvrtog sveska *Gradiva za povijest Istočnog Jadrana u ranom novom vijeku*, Lovorka Čoralić i Filip Novosel, kao višegodišnji tim u ediciji *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, kontinuirano predstavljaju rezultate istraživanja i priređivanja arhivske građe zadarskih javnih bilježnika u ranom novom vijeku. Nakon prvih dvaju svezaka u kojima je objavljena građa zadarskog bilježnika Antonija Calogere, nastala u drugoj polovici 18. stoljeća, trećim sveskom započinje se objavom bilježničkih spisa Franje Sorinija, koji kao javni bilježnik djeluje u Zadru od 1656. do 1677. godine. Ovaj, četvrti svezak *Gradiva*, predstavlja kronološki nastavak njegova djelovanja te su se priređivači odlučili objaviti četiri bilježnice instrumenata, koje sadrže 257 isprava nastalih u razdoblju od 1659. do 1662. godine. Iako je u prethodnom svesku objavljeno pet Sorinijevih bilježnica, a isti broj je predviđen za iduću knjigu *Gradiva*, bilježnice objavljene u ovom svesku su opsežnije pa je konačna količina gradiva otprilike jednaka ostalim knjigama.

Treba istaknuti da je osim povjesničara Zadarskog kaptola Zdenka Dundovića, jedan od recenzenata ove knjige i nedavno preminuli profesor Miroslav Bertoša. Njegova su mi predavanja proširila horizonte historijske discipline i uvelike formirala moje iskustvo studiranja povijesti. Stoga želim napomenuti da će nam njegov pogled na povijesnu problematiku i stručni savjeti nedostajati u budućim istraživačkim pothvatima, a s obzirom na to da je od prve knjige *Gradiva* recenzirao rad ovih priređivača, zasigurno i u njihovu daljnjem radu.

Uvodne napomene na hrvatskom, engleskom i talijanskom jeziku (5–25) nešto su sažetije od onih u prethodnoj knjizi, ponajprije jer su teoretsko-metodološki modeli egdotičkog pristupa već ustanovljeni i predstavljeni u ranijim edicijama, a i sam životopis F. Sorinija je iznesen prethodno, pa u ovome izdanju izostaje radi izbjegavanja ponavljanja. Kao glavne smjernice pripreme građe autori su istaknuli neka od uobičajenih egdotičkih pravila, poput naznaka očitih nepravilnosti u rukopisu, nečitkih dijelova, ili pak onih koji se nisu mogli transkribirati sa sigurnošću. Struktura Sorinijevih bilježnica tipična je za mletačku javnobilježničku kancelariju ranog novog vijeka, dokumenti su kronološki poređani, a svakoj bilježnici prethodi popis sadržanih dokumenta. Iznesen je i fizički opis bilježnica, pri čemu priređivači detektiraju pojavu rukopisa drugog autora, što objašnjavaju pojavom službenika koji je kod Sorinija vjerojatno obavljao bilježničku praksu i prijepise dokumenata pohranjivao u službene bilježničke registre.

Uvodna studija sadrži i statističku obradu instrumenata prisutnih u tim četirima bilježnicama, popraćenu grafikonima prema kojima je vidljivo da su kategorije sporazuma i kupoprodaja činile preko dvije trećine sveukupno sklopljenih ugovora, dok se ostatak odnosi na zakupe, novčano poslovanje, darovnice i miraze. Osim toga, u javno-bilježničkim dokumentima podjednako je zastupljeno poslovanje urbanih elita i nižeg puka iz grada i okolice. Usporedbom s prethodnih pet bilježnica F. Sorinija, dolazi se do zaključka da u ovom korpusu obrađenih dokumenata nema značajnog odstupanja od strukture isprava, barem nedovoljno da bi se argumentirale značajne promjene u dotadašnjim demograf-

skim, ekonomskim ili društveno-političkim kretanjima. Prema zastupljenosti dokumenata, odnosno poslovanja zadarskog stanovništva, može se zaključiti da Zadar, kao glavni grad mletačke Dalmacije i Albanije, nije odstupao od drugih mediteranskih gradova. Ipak, realnost Kandijskog rata progovara iz određenih isprava, čime su se priređivači opsežno bavili u vlastitom znanstveno-istraživačkom radu.

Svakom dokumentu u priređenim Sorinijevim bilježnicama instrumenata (27–394) priložen je regist na hrvatskom jeziku, dok su izvorni dokumenti pisani isključivo službenim talijanskim jezikom. U svom je uvodnom dijelu svaka od bilježnica opremljena izvornim sadržajem predmeta na nenumeriranim stranicama te je svaki dokument datiran. Priređivači se koriste bilješkama kako bi ukazali na promjene u rukopisu, izgled pojedinih stranica, ili druge posebnosti teksta i priređivačkih intervencija.

Sadržaj isprava progovara o različitim temama svakodnevnog života u Zadru 17. stoljeća. Istraživačima društveno-gospodarskih prilika u Zadru tijekom Kandijskog rata bit će zanimljivo primjetiti da su ugovori o zakupu nekretnina u gradskom zaleđu često sadržavali klauzulu o podjeli štete u slučaju osmanskih prodora, a dostupni podatci o veličini zemljišta i agrarnom fondu mogu se iskoristiti za ekonomske i ekohistorijske studije. Nadalje, dokumenti u Sorinijevim bilježnicama progovaraju o materijalnoj kulturi grada, a riječ je najčešće o mirazima i legatima. U nekima od njih detaljno su navedene dimenzije, stanje, posebnosti i inventar darovanih nekretnina, dok o raznolikosti kulturnih slojeva svjedoči i naizmjenična upotreba mletačkih i lokalnih mjera za površinu i masu. Na temelju pojedinih ugovora o pomorskom prijevozu može se rekonstruirati hijerarhija posade na mletačkim brodovima te njihova nosivost. Ukratko, isprave koje je Sorini sastavio u svojstvu javnog gradskog bilježnika odražavaju višeslojnost života ranonovovjekovnog Zadra. Stoga je lako zaključiti da će za ovom knjigom posegnuti istraživači društvene, gospodarske, crkvene i pravne povijesti kao i ratnih zbivanja te svakodnevice na istočnoj obali Jadrana u ranom novom vijeku.

Iz svega navedenog proizlazi da će budućim povjesničarima, kao i ostaloj zainteresiranoj čitateljskoj publici, ulaz u rečenu tematiku postati mnogo jednostavniji, što zbog ostvarenja dostupnosti materijala izvan arhivskih prostora, što zbog priređivačkih uputa, napomena i kvalitetno pripremljenih dodataka kao što su ovdje priložena kazala osobnih imena (395–423), mjesta (425–429) i stvari (431–442). Zbog toga se ne može previše naglasiti da je ovaj oblik historiografskog rada neophodan za kontinuitet istraživanja u znanstvenoj zajednici, što je svojstveno razvijenim historiografijama. Objavu izvorne građe u ovakvim izdanjima stoga je potrebno adekvatno valorizirati i u sustavu znanosti te na taj način prihvatiti i potvrditi legitimne metodološke specifičnosti svojstvene zanatu povjesničara.

Zrinko Novosel